

KADOC

Documentatie- en Onderzoekscentrum
voor Religie, Cultuur en Samenleving
Interfacultair centrum K.U.Leuven

NIEUWSBRIEF

01 | 02 | 03 | 04 | 05 | 06 | 07 | 08 | 09 | 10 | 11 | 12 | 2008

Twee nieuwe publicaties in de reeks KADOC Artes

Dit jaar groeit onze Artes-reeks aan met twee nieuwe uitgaven. In juli kwam *Sources of Regionalism in the Nineteenth Century. Architecture, Art and Literature* op de markt. Deze publicatie, onder de redactie van Linda Van Santvoort (Universiteit Gent), Jan De Maeyer (KADOC-K.U.Leuven) en Tom Verschaffel (K.U.Leuven-Campus Kortrijk), onderzoekt de bronnen en de cultuurhistorische achtergronden van de regionalistische tendensen in de architectuur (België, Engeland en Frankrijk). In twee bijdragen komt ook het regionalisme in de literatuur en de schilderkunst aan bod.

Begin december verschijnt de Duits-Engelse publicatie *Historism and Cultural Identity in the Rhine-Meuse Region. Tensions between Nationalism and Regionalism in the Nineteenth Century*, onder de redactie van Wolfgang Cortjaens (Herzogenrath/Berlijn), Jan De Maeyer en Tom Verschaffel. Dit boek onderzoekt voor het eerst het fenomeen van het historisme in de architectuur en de kunst in de Maas-Rijnregio in de lange negentiende eeuw.

Alle informatie over beide publicaties, uitgegeven door Universitaire Pers Leuven, en een bestelformulier vindt u in bijgevoegde folder.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jo Deferme / Jan De Maeyer / Marc Demeyer /
Tine Van Osselaer / Luc Vints

Vormgeving / Alexis Vermeylen

Druk / Peeters, Herent

Verschijnt tweemaandelijks / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Kantoor van afgifte / 3000 Leuven 1

Verantwoordelijke uitgever / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)

KADOC / Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Adres / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven

Telefoon / +32 (0) 16 32 35 00 Fax / +32 (0) 16 32 35 01

E-mail / postmaster@kadoc.kuleuven.be Internet / <http://kadoc.kuleuven.be>

Giften voor KADOC / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 30 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/49448 gift KADOC'. Ook daarvoor wordt vanaf 30 euro een fiscaal attest bezorgd.

Cover: *Sint-Elooiprocessie, Meise*. [© Jan Locus / Provincie Vlaams-Brabant]

- 4 Van sanatorium tot toonaangevende regionale verzorgingsinstelling
Geschiedenis Imeldaziekenhuis Bonheiden
- 8 "Boerenzoon, dit is uw sport ..."
Archief Landelijke Rijverenigingen
- 12 The Oxford Movement
Indrukken van een continentaal
- 14 Huisgezin, huiselijkheid en religie
Internationale workshop
- 16 Processies in Vlaams-Brabant
Publicatie en tentoonstelling

4	4	10
10	14	16

Van sanatorium tot toonaangevende regionale verzorgingsinstelling

Geschiedenis Imeldaziekenhuis Bonheiden

In de periode na de Tweede Wereldoorlog, en vooral vanaf de jaren 1960, kende de gezondheidszorg in België een sterke ontwikkeling. Dat geldt zeker ook voor de ziekenhuizen, die in deze periode uitgroeiden tot complexe organisaties, waarin zowel medische en verpleegkundige, bestuurlijke en financiële, als ethische overwegingen en uitdagingen de aandacht opeisten. Nochtans beschikken we over relatief weinig historische studies over recente evoluties in het ziekenhuiswezen. Tegen die achtergrond lijkt het een boeiende uitdaging dat KADOC de vraag kreeg een onderzoeksproject op te starten over de geschiedenis van het Imeldaziekenhuis in Bonheiden. Aan de hand van enkele cruciale aspecten van het naoorlogse ziekenhuisbeleid biedt dit artikel een korte en voorlopige schets van de belangrijkste krachtlijnen van de geschiedenis van het Bonheidense ziekenhuis.

De wortels van het Imeldaziekenhuis reiken tot in 1933, toen de zusters Norbertienen van Duffel in de groene omgeving van Bonheiden een sanatorium oprichtten, op dat moment met 125 bedden. Tijdens de oorlog breidde het sanatorium uit tot 300 bedden. Toen vanaf ca. 1950 nieuwe en moderne geneesmiddelen werden ontwikkeld, kon het aantal tbc-patiënten snel worden teruggedrongen. In 1958 waren in Bonheiden nog slechts 160 van de 285 beschikbare bedden bezet. Een aanpassing drong zich op. Nadat een poging om een erkenning als kankercentrum te verkrijgen was mislukt, werd de instelling in 1961 erkend als algemeen ziekenhuis (heel- en genees-

kunde). Het sanatorium werd in 1963 definitief gesloten. Sindsdien heeft Imelda zich ontwikkeld tot een toonaangevend streekziekenhuis in de regio Mechelen. Vandaag telt de instelling een 100-tal artsen-specialisten en 1200 personeelsleden en beheert de vzw Imelda naast het Imeldaziekenhuis ook nog een collectief autodialysecentrum in Mechelen en Hallaar en het Woon- en Zorgcentrum Den Olm in Bonheiden.

In de voorbije decennia kwamen de ziekenhuizen, ook dat van Bonheiden, in een echte stroomversnelling terecht. Zo evolueerden ze in korte tijd van louter "opvang- en bewaartehuizen" van zieken tot moderne en sterk gespecialiseerde, hoogtechnologische verzorgingsinstellingen. Om te beginnen vroegen de explosieve toename van de medische kennis en de stijging van de welvaart om een professioneel en gespecialiseerd ziekenhuiswezen. Ten tweede probeerde de overheid de uit de pan swingende kosten van de gezondheidszorg te beheersen door een steeds verdergaande programmatie van het ziekenhuislandschap. Ten slotte richtte de gezondheidszorg zich in de voorbije decennia op enkele brandend actuele uitdagingen, zoals de vergrijzing van de bevolking en de aandacht voor kwaliteitszorg als tegengif tegen verregaande vertechnisering.

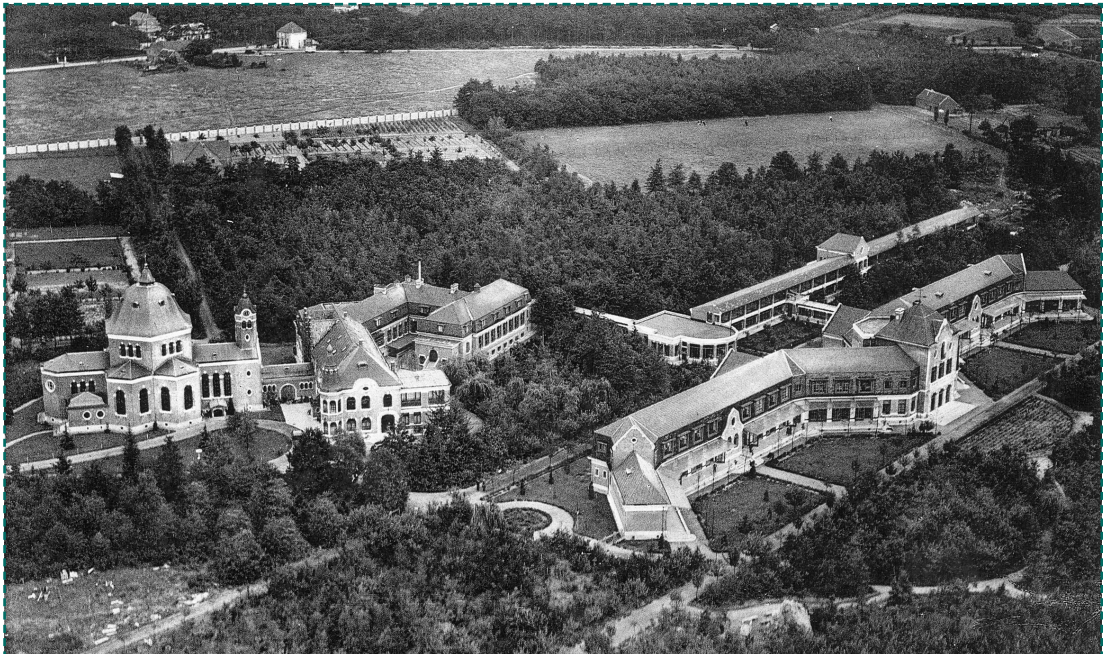
Illustratie: het sanatorium van de zusters Norbertienen van Duffel ca. 1950. [Collectie prentbriefkaarten]

Professionalisering en specialisering in het ziekenhuis

Na de Tweede Wereldoorlog ging de uitbouw van welvaartsstaat gepaard met een sterke modernisering van de ziekenhuiszorg, die voortaan gedragen moest worden door zowel professioneel opgeleide managers als sterk gespecialiseerde artsen. Op het vlak van het management stelde zich voor de christelijke verzorgingsinstellingen bovendien ook het probleem dat het aantal religieuzen afnam, waardoor de zusters zich geleidelijk aan terugtrokken uit de ziekenzorg en zeker uit het beheer van de congregationele verzorgingsinstellingen. Daarom ontwikkelde het Verbond der Verzorgingsinstellingen (VVI, koepel van de verzorgingsinstellingen binnen Caritas Catholica) voor de christelijke ziekenhuizen een moderne beheersstructuur. Het plan hield in dat beheer en eigendom van de ziekenhuizen op een stapsgewijze manier konden overgedragen worden van de congregaties naar onafhankelijke en professionele vzw's. In 1967 installeerde men voor de uitbating van het

Bonheidense ziekenhuis een afzonderlijk 'afgevaardigd beheerscomité'. Twee jaar later werd een afzonderlijke vzw Imelda opgericht, die in 1973 de eigendom van het ziekenhuis verwierf.

Naast de professionalisering van het management, kende het Imeldaziekenhuis ook een stevige uitbreiding en voortschrijdende specialisering van de medische diensten. Bij de start van de kliniek bestond het medisch aanbod vooral uit een afdeling heelkunde en geneeskunde. In 1965 werd een kraamafdeling ingericht, het jaar nadien volgde een afdeling kindergeneeskunde en in 1970 de hemodialyse. De spoedgevallendienst was al sinds 1976 werkzaam. De Mobiele Urgentie Groep ging van start in 1985, een jaar waarin overigens ook het aantal bedden een voorlopig hoogtepunt bereikte (506). In de tweede helft van de jaren 1980 startte het ziekenhuis met een eigen afdeling geriatrie en autodialysecentra in Mechelen en Hallaar. In de loop van 1989 ging de raad van beheer over tot de oprichting van een dienst neurochirurgie. Imelda focuste zich ook op de cardiologie.

Zo realiseerde het ziekenhuis in 1984 een dienst cardiale revalidatie. Begin jaren 1990 volgden diensten voor coronarografie en coronaire chirurgie en in december 1996 kreeg het ziekenhuis een erkenning als hartcentrum. Vanaf augustus 2001 was er een voltijdse oncoloog aanwezig in het ziekenhuis.

Overheidsprogrammatie en de uitbouw van een sterk streekziekenhuis

Het succes van de verbeterde ziekenhuiszorg leidde tot een explosie van ziekenhuisbedden in het land. Om de kosten te bedwingen, ging de overheid het aanbod aan ziekenhuisdiensten steeds strikter organiseren en reglementeren. Belangrijk in dat verband was om te beginnen de wet van 23 december 1963. Die 'ziekenhuiswet' regelde onder meer de erkenning van de ziekenhuizen door de overheid en de toekenning van financiering door

middel van de zogenaamde 'verpleegdagprijs'. In juli 1973 werd de programmatie door de overheid nog versterkt; tien jaar later kwam er zelfs een heus moratorium op het aantal ziekenhuisbedden. In april 1986 zorgde de ziekenhuiswet voor een verstrenging van de criteria voor erkenning, een wijziging van het systeem van financiering en vooral een aantal wijzigingen op het vlak van de organisatiestructuur van ziekenhuizen. De strikte programmatie door de overheid leidde tot een concurrentie tussen ziekenhuizen, namelijk over het verkrijgen van de toestemming voor het uitbouwen van bepaalde ziekenhuisdiensten in hun regio.

Als ambitieuze instelling deed het Imeldaziekenhuis er alles aan om zich zo sterk mogelijk te profileren in de regio Mechelen. Reeds in 1972 werd de actieradius uitgebreid door de overname van het Mechelse Sint-

Illustratie: medische zorg in het Imeldaziekenhuis in 2007. [Collectie Imeldaziekenhuis Bonheiden]

Romboutsziekenhuis (64 bedden) en de fusie in 1973 met het Sint-Elisabethziekenhuis van dezelfde stad (93 bedden). De snelle ontwikkeling van de instelling leidde tot groeipijnen en ook tot spanningen met het Sint-Norbertusziekenhuis in Duffel. Ook op iets grotere schaal streefde het Bonheidense ziekenhuis steeds naar sterke connecties; met name de banden met de Leuvense universiteit en Gasthuisberg werden aangehaald. Zo werd in maart 2002 het Ziekenhuisnetwerk K.U.Leuven geïnstalleerd, mét deelname van het Imeldaziekenhuis. In juni 2003 ondertekende Imelda mee het “Charter over patiëntgestuurde zorg en klinische paden” van het Centrum voor Ziekenhuis- en Verplegingswetenschap van de K.U.Leuven.

Een toekomstgerichte en kwaliteitsvolle ziekenzorg

Tegen de achtergrond van de vergrijzing van de bevolking richtte het overheidsbeleid zich vanaf de jaren 1970 en 1980 vooral op het beperken van het aantal acute ziekenhuisbedden door hun omschakeling naar rusthuisbedden. Ook de vzw Imelda opende in 1984 een eigen rusthuis, De Dertien Eiken. Het aantal RVT-bedden groeide langzaam maar zeker aan. In 1994 nam de instelling bovendien het rusthuis Den Olm van het Bonheidense OCMW over. Dat rusthuis werd vanaf 1996 verder uitgebreid tot een modern woon- en zorgcentrum, onder meer met serviceflats. Geleidelijk aan bracht de vzw alle rusthuisactiviteiten onder bij Den Olm. In april 2002 werd het palliatief en oncologisch dagcentrum Het Pond in Den Olm officieel geopend.

Een ander brandend actueel aandachtspunt van het gezondheidsbeleid betrof de hoog-technologische aard van de ontwikkelingen in de geneeskunde, waardoor de ziekenhuiszorg steeds meer als te technisch en te weinig menselijk ervaren werd. Daarom verschoof de aandacht naar de kwaliteit van de zorg

(integrale kwaliteitszorg of IKZ). De patiënt mocht niet langer bekeken worden als louter een ‘ziek lichaam’, maar diende als mens in zijn geheel benaderd te worden. Belangrijk waren in dat verband bijvoorbeeld de Vlaamse decreten over de kwaliteit van de zorg uit 1997 of de wet op de patiëntenrechten van augustus 2002. In het Imeldaziekenhuis besliste de raad van beheer in november 1997 om de kwaliteitszorg verder uit te werken door middel van een werkgroep op niveau van de directie. Twee jaar later installeerde de raad een heuse Commissie Kwaliteitszorg, die in oktober 2000 een opdrachtsverklaring klaar had en voortaan op regelmatige basis verslag uitbracht.

Hoewel dit onderzoek over het Imeldaziekenhuis nog verdere uitdieping behoeft, kunnen nu al enkele algemene krachtlijnen vastgesteld worden: professionalisering van het management en specialisatie van de medische dienstverlening, een overheid die stilaan de knip op de beurs hield, waardoor het voor een ambitieus streekziekenhuis stevig concurreren werd voor het verkrijgen van bepaalde diensten of technologieën, en recentelijk de sterke aandacht voor kwaliteit in de zorg. De komende jaren zal verder onderzoek nog meer specifieke evoluties moeten blootleggen. Dat het Imeldaziekenhuis op zorgvuldige wijze zijn archief heeft bijgehouden, biedt voor de onderzoeker een brede waaier aan perspectieven en mogelijke invalshoeken. Tegen het najaar van 2010 zal dit onderzoeks- en publicatieproject voltooid zijn, in de vorm van onder meer een ambitieus en wetenschappelijk gefundeerd jubileumboek en een beknopte gelegenheidsbrochure voor de vijftigste verjaardag van de instelling in 2011. Met dit onderzoek wil KADOC een substantiële bijdrage leveren aan de geschiedschrijving van onze gezondheids- en ziekenhuiszorg in de voorbije decennia. Van dat boeiende en maatschappelijk gewichtige onderwerp moet de geschiedenis immers nog grotendeels worden geschreven.

Jo Deferme

“Boerenzoon, dit is uw sport ...” Archief Landelijke Rijverenigingen

Begin 2008 werd een omvangrijk deel van het archief van de Landelijke Rijverenigingen (LRV) gedeponereerd op KADOC. LRV is een federatie van rijverenigingen en ponyclubs met samen bijna 13.000 leden. Het archief werpt een licht op de werking van die plaatselijke rijverenigingen. De 594 afdelingsdossiers, waarvan sommige verschillende archiefdozen vullen, werden vanaf het einde van de jaren 1940 centraal aangelegd. De boeiende geschiedenis van LRV is verweven met die van de Boerenbond, de Boerenjeugdbond (BJB) - de latere Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ) -, en met de evolutie van de landbouwsector in Vlaanderen in het algemeen.

De oorsprong van de Landelijke Rijverenigingen in Vlaanderen situeert zich in de jaren 1930 in het kader van de Katholieke Actie en binnen de BJB, de jongerenwerking van de Belgische Boerenbond. De initiatiefnemer was André De Mey, de onderpastoor van Boezinge (West-Vlaanderen). Als onderpastoor, traditioneel de voortrekker van het lokale katholieke organisatieleven, stond hij in 1935 al aan de wieg van de afdeling van de BJB. Kort daarna startte hij met zondagse uitstappen voor de BJB-leden met hun boerenpaarden. Dat was een vernieuwend initiatief, want in België was ruitery voor boeren absoluut onbekend. Het was in Nederland, vooral bij de katholieke Bond van Landelijke Rijverenigingen van de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond (NCB), dat De Mey de mogelijkheden van de ruitery voor boeren had leren kennen. In de loop van 1937 startte hij met dressuur- en springoefeningen als onderdeel van de BJB-werking. De Mey greep in 1938 de organisatie van het gewestelijk zomerfeest van de BJB in Boezinge aan om er één groot ruitersfeest

van te maken, gepaard gaande met een uitgebreide promotiecampagne, inclusief het maken van een film. Daarmee was het startsein gegeven en kreeg De Mey een vrijgeleide om binnen BJB-verband de ruitery verder uit te bouwen, als onderdeel van de plaatselijke BJB-afdelingen. Vragen tot samenwerking van bestaande ruiteryverenigingen hield hij af. De ruitery situeerde zich in die periode veelal in de kringen van de kapitaalkrachtigere Franstalige burgerij, waar de meeste boerenzonen in Vlaanderen zich niet thuis voelden. Hij zag de landelijke ruitery als een organisatie van en voor boerenzonen, in het katholieke organisatiekader. Tot aan de oorlog vond er een voorzichtige uitbreiding van de activiteiten in de regio rond Boezinge plaats, maar het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog remde die logischerwijze sterk af. Niettemin bleef de werking ook tijdens de oorlogsjaren - zij het niet altijd even zichtbaar - doorgaan.

Een parcours met hindernissen

In 1945 kende de ruitery binnen de BJB een vliegende start. De provinciale BJB-opzieners, de professionele krachten in dienst van de BJB, kregen de opdracht om de ruitery mee uit te bouwen, terwijl De Mey, nu officieel aangesteld door de nationale BJB-leiding als nationaal monitor voor de ruitersport, het initiatief bleef coördineren. Hij verspreidde op een heel dynamische manier de ideeën van de landelijke ruitery en bouwde een strategisch netwerk uit over heel Vlaanderen. Van groot belang was de opleiding van de ruiters. Meerdaagse rijcursussen werden vanaf 1946 georganiseerd in Kortrijk. Het aantal gewestelijke ruitertoernooien nam van jaar tot jaar toe

Illustratie: affiche uit LRV-archief.

PEER
ZONDAG 13 JUNI 1954, TE 14 U.

GEWEST. RUITERTORNOOI

DRESSUUR — VOLTIGE — SENSATIE
SPRINGCONCOURS

FEESTTERREIN : "ROBERT KENENS", Peer

Vrij van zegel - Art. 198 - Nr 7 - Wetboek taxes. Ontwerp R. Vansevanant - DRUKK. VANSEVANANT, Poperinge

en vanaf 1949 werden provinciale toernooien georganiseerd. De jaren 1950 werden het decennium van de grote manifestaties. Tevens werd de werking, die traditioneel samenviel met de zomermaanden, uitgebreid met een winterwerking: afstandsritten, oriëntatieritten, Sint-Hubertusritten ...

Veel aandacht ging uit naar het fokken van het geschikte rijpaard. Daar waar in de beginjaren de beschikbare zware paarden, meestal Brabantse trekpaarden, voor de ruitery dienstdeden, werden die op het bedrijf voor het zware werk meer en meer vervangen door tractoren. Beweeglijke en lichtere paarden konden nog wel een meerwaarde bieden voor het minder zware werk en ook voor de landelijke ruitery bood dat perspectieven. Vanaf 1951 ging LRV de vele lokale fokkerij-initiatieven kanaliseren en centraliseren, want ook de alsmaar beter geoefende ruiters waren vragende partij voor een lichter paard. In 1955 werd de Nationale Fokvereniging van het Landbouwrijpaard opgericht en in 1958 werd het nieuwe stamboek wettelijk erkend. Het landbouwrjpaard evolueerde door gericht fokken naar een echt spring- en crosspaard dat vandaag onder de noemer Belgisch Warmbloedpaard wereldwijde erkenning krijgt voor zijn prestaties.

Het groeiende succes van de ruitery gaf voor de nationale leiding van de BJB evenwel aanleiding tot een tweeslachtige houding. Enerzijds wenste ze niet al te eenzijdig op de ruitery te focussen, aangezien BJB meer was dan ruitery alleen, maar een heuse jeugdorganisatie. Anderzijds wilde ze dat succesverhaal wel binnen de BJB houden. Vanaf maart 1948 probeerde de leiding van de BJB op organisatorisch vlak duidelijk de touwtjes in handen te krijgen van de ruitersport. Tegelijk werd de benaming Landelijke Rijverenigingen (LRV) vastgelegd. Een jaar later werd LRV een onderdeel van de sportwerking van BJB binnen de Dienst LRV en LO (Lichamelijke Opvoeding). Ook De Mey voelde zich soms geremd in het BJB-kader, ook al besepte hij maar al te goed

dat hij niet zonder kon. Zo was het principe dat BJB-leden - en dus ook de LRV-ruiters - ontslag moesten nemen wanneer ze huwden, een probleem voor de continuïteit van de werking van LRV. De afbakening van de bevoegdheden en de onderlinge verhouding tussen de BJB en LRV bleven onderhuids spelen.

In het kielzog van het succesvolle ruitertoernooi dat LRV organiseerde op de Brusselse wereldtentoonstelling kocht ABB in 1958, in naam van de Boerenbond, een domein aan voor een nieuwe ruiterschool voor LRV in Oud-Heverlee. Een grondige hervorming, buiten BJB om, maakte dat LRV voortaan een zelfstandig onderdeel van de Boerenbondfamilie werd en geen deel meer uitmaakte van de BJB. De verhoudingen tussen de top van LRV en van BJB verzuurden daardoor voor lange tijd. In de jaren 1960 bleef het ledenaantal van LRV groeien, nu ook dankzij de instroom van gehuwden, van meisjes en vrouwen, die vanaf 1965 ook lid konden worden, en van jongere kinderen door de oprichting van ponyclubs.

*Illustratie: provinciaal ruitertoernooi in Pamel in 1960.
[Fotocollectie Boerenbond]*

Structureel werd LRV in 1968 opnieuw onder KLJ gebracht. LRV behield evenwel haar eigen besturen en financiën en de vzw Landelijke Ruiterschool bleef autonoom functioneren, waardoor de schok minder groot was dan in 1958.

In de jaren 1970 groeide LRV verder uit tot een grootschalige vereniging met een verbreed lidmaatschap. Het aandeel van de land- en tuinbouwers daarin zakte geleidelijk onder de 20%. In 1970 telde LRV 272 rijverenigingen met 7353 leden, in 1983 312 met 10.162 ruiters. Daar waar de hervorming van de structuur in 1968 uitging van de bekommernis om LRV blijvend te verankeren in de Boerenbondorganisatie, stelden zich na 1980 totaal andere problemen. Enerzijds was LRV binnen de wereld van de ruitery een te gesloten 'Boerenbond'-organisatie. Anderzijds was de Boerenbond zelf steeds minder geneigd om met geld over de brug te komen. Er werd intens naar oplossingen gezocht en uiteindelijk werd LRV opnieuw een autonome afdeling van de Boerenbond, die de tot dan autonome vzw Landelijke Ruiterschool opsloopte. Voortaan moest LRV het stellen met de lidgelden en moest de vereniging voor de rest haar eigen financiële boontjes doppen, zonder bijdrage van Boerenbond. Die regeling ging van start in 1993.

LRV vandaag

De verzelfstandiging heeft een verdergaande verbreding van het ledenprofiel en de verruiming van de interne werking tot gevolg gehad. Momenteel komt er naast de traditionele gewestelijke, provinciale en nationale kampioenschappen in de verschillende disciplines ook ruimte voor nieuwe invullingen, zoals voltige of dressuur op muziek. Veel aandacht gaat uit naar de deelname aan Europese kampioenschappen, wat LRV en BWP internationale erkenning oplevert. Maar tegelijk worden ook minder voor de hand liggende thema's, zoals veiligheid of activiteiten voor

handicapten, opgenomen in de werking. Op organisatorisch vlak is LRV een open, zelfbewuste vereniging, die binnen het Vlaamse en Belgische ruiterslandschap via overleg mee een coördinerende rol speelt.

Het archief

LRV onderscheidde zich als beweging van de andere ruitersportfederaties door haar netwerk van lokale rijverenigingen, de evenementen die deze organiseerden en de inbedding in de lokale gemeenschap. Het overgedragen archief behandelt de werking van die plaatselijke rijverenigingen en levert op die manier een kijk van onderuit op de geschiedenis van LRV. De centraal aangelegde afdelingsdossiers zijn rijk gestoffeerd met briefwisseling, documenten m.b.t. de organisatie van evenementen, jaarprogramma's, ledenlijsten, affiches ... De oudste stukken dateren van het einde van de jaren 1940 en het archief loopt tot ongeveer 2000. Voor de geschiedenis van de ruitery in Vlaanderen als lokaal verankerde volkssport met een brede basis is dit archief een belangrijke bron. Samen met de afdelingsarchieven van BJB-KLJ en van de landelijke gilden, beide ook bewaard op KADOC, bieden de archieven van LRV een inzicht in de lokale organisatie van het sociaal-cultureel verenigingsleven op het platteland. Het archief bevat verder duizenden individuele ruiterskaarten. Die geven onder andere informatie over de opleidingstrajecten en de deelname aan ruitertornooien, met de behaalde resultaten van de leden en hun paarden. Dit omvangrijke archief telt in totaal 375 archiefdozen (37,5 meter). Het is ontsloten aan de hand van een plaatsingslijst en is toegankelijk na toestemming van de bewaargever.

Marc Demeyer

[met dank aan Bert Woestenborghs (CAG) en zijn studie *De Grote Volte. Geschiedenis van de Landelijke Rijverenigingen* (Leuven, 2007)]

The Oxford Movement

Indrukken van een continentaal

Het colloquium “The Oxford Movement, Europe and the Wider World” dat op 15-18 september jl. in de beroemde Engelse universiteitsstad plaatsvond, was boeiend en merkwaardig. De thematiek was alleszins historisch zeer relevant: wat begon als een herbronnings- en hervormingsbeweging binnen de anglicaanse kerk in de eerste helft van de negentiende eeuw, had een opmerkelijke bekeringsgolf tot het rooms-katholicisme als neveneffect. De bekendste bekeerling was zonder twijfel de latere kardinaal John Henry Newman (1801-1890).

Een verblijf in een Engels universiteitscollege heeft altijd iets merkwaardigs door de bijzondere sfeer, de historische accommodatie, de Engelse geplogenheden, de maaltijden met een hiërarchische mise-en-scène in een *dining hall* waar de portretten van de presidenten de gasten indringend aankijken, de k(l)eurige borders van de aangename binnentuinen, ... Maar dat het colloquium doorgang vond in een van de kamers met het uitgebreide archief van een van de tenoren van de Oxford Movement - dr. Edward Bouverie Pusey (1800-1882) - was zonder weerga. De vreemdste ervaring was misschien wel dat de sprekers, over de hoofden van het gehoor heen, frontaal keken naar het in een schrijn geplaatste dodenmasker van Pusey. Het was alsof hij klaarzat om de referaatouder hardop te wijzen op een interpretatiefout. Ook de herdenkingsdienst voor hem, volgens een pure *Anglo-Catholic* ritus - erg post-Tridentijns, nochtans anglicaans -, in de weinig verstoorde neogotische kapel van het Pusey College, was beklijvend. Kortom, het colloquium was een onderdompeling in de historische context en materiële cultuur van de Oxford Movement, wat meteen een verklaringsgrond biedt voor de geanimeerde discussies.

Vele facetten

Inhoudelijk was het een verrijkend colloquium, waarbij vele facetten van de Oxford Movement de revue passeerden. Het begon met Geoffrey Rowell, bisschop van de anglicaanse kerk op het Europese vasteland, die als historicus de romantische, cultuur-historische achtergronden van de beweging schetste. Hij stond stil bij de confrontaties die Pusey aanging tijdens zijn studieverblijven in de Duitse universiteitsstad Göttingen. Rowell onderstreepte de impact - de vergelijking met de Engelse neogotische ontwerper Augustus Welby Northmore Pugin gaat echt wel op - van de reizen die de tenoren van de Oxford Movement maakten op het vasteland. De contacten met het bloeiende katholieke leven en zijn devoties en rituelen tijdens het negentiende-eeuwse reveil dreven de anglicaanse bezoekers naar een herontdekking van de eigen symbolen en rituelen. Zij ondernamen als het ware een zoektocht naar de historisch verankerde identiteit van hun kerk. De lezing van Jonathan Baker (Oxford) over de literaire activiteiten in de schoot van de Oxford Movement sloot wonderwel bij Rowells lezing aan. Peter Nockles (Manchester) maakte op een overtuigende wijze duidelijk hoe nauw de beweging verstrengeld was met het stimulerende intellectuele klimaat in de colleges van Oxford. Heel boeiend waren de lezingen van Nigel Yates (Lampeter) en Angela Berlis (Utrecht) over de interactie tussen de oudkatholieke kerken in Europa en de Oxford Movement, wat werd gestimuleerd door hun kritische en afwijzende opstelling tegenover Rome. De belangstelling voor de patristiek leidde tot een interesse voor de orthodoxie, zo bracht Mark Chapman (Oxford) aan. Enerzijds waren Pusey en zijn medestanders overtuigd van de intellectuele superioriteit van de anglicaanse clerus tegenover de katholieke en

orthodoxe priesters, anderzijds zagen ze in de orthodoxie een bondgenoot in de strijd voor de Britse hegemonie in het Midden-Oosten.

De tweede dag verschoof de aandacht naar de impact van de beweging in Groot-Brittannië (Stewart J. Brown/Edinburgh, Donald Gray/Stamford, John Boneham/Bangor) en het Britse wereldrijk (Austin Cooper/Melbourne, David Hilliard/Adelaide, Gavin White/St Andrews). De lezing van Rowan Strong (Perth, Australië) over de discussies over de mogelijke oprichting van een anglicaanse bisschopszetel in Jeruzalem - op zich een zeer symbolische act - was in dat opzicht betekenisvol. In de comparatieve opzet van het colloquium mocht de relatie met de protestantse denominaties evenmin worden vergeten. In de lezingen van Andrew Atherstone (Oxford), Kurt Larsen (Arthus) en Anders Jarlert (Lund) werd onder meer ingegaan op de sympathieën van de hervormer Nikolai Grundtvig in de Deense lutherse kerk voor de beweging.

Perceptie in Europa en België

De lezing van Jan De Maeyer en Karel Strobbe (KADOC-K.U.Leuven) over de perceptie van de Oxford Movement in België sloot perfect aan bij de referaten van Albrecht Geck (Osnabrück) en Jeremy Morris (Cambridge), die de ontvangst in respectievelijk Duitsland en Frankrijk behandelden. Het is immers opvallend hoe relatief snel, al ca. 1835, en breed over de beweging werd gerapporteerd in katholieke en protestantse cultureel-intellectuele en theologische kringen op het vasteland. Dat de Franse toonaangevende liberaal-katholieke politicus en publicist Charles de Montalembert - adellijke refugie op de vlucht voor de Franse revolutionairen - zijn opvoeding in Engeland genoot en ook lid was van de Cambridge Camden Society, verklaart een deel van de warme belangstelling. Ook de Franse dominicaan Henri de Lacordaire, die ca. 1830-1860 een grote invloed uitoefende in liberaal-katholieke intel-

lectuele kringen, had contacten in Oxford. Jeremy Morris stelde in dat verband dat Lacordaire het belang van de beweging enigszins overschatte. Het is in elk geval opmerkelijk dat het Franse *L'Ami de la Religion* (1814-1862) een van de eerste tijdschriften was die op het Europese vasteland berichten over de Oxford Movement opnam. In België waren dat de Luikse *Journal Historique et Littéraire* (1834-1864) en het tijdschrift van de Leuvense theologen, de *Revue Catholique* (1843-1884). Die belangstelling mag geen verwondering wekken, gezien de grote economische (industrialisering, spoorwegen) en culturele (neogotiek, de Engelse kolonie in Brugge) belangstelling voor Engeland.

De analyse maakt duidelijk dat de beeldvorming over de Oxford Movement helemaal niet statisch, maar wel dynamisch was. In een eerste fase tot ca. 1840 stonden Belgische katholieke kringen er sympathiek belangstellend, maar enigszins afwachtend en kritisch tegenover. In de tweede fase - 1841 tot 1843 - koesterden ze door de belangstelling van de beweging voor de bronnen van het christendom in Engeland een toenemende hoop op toenadering tot de rooms-katholieke kerk. De derde fase - 1843-1845 - werd overheerst door geruchten en speculaties over mogelijke bekeringen van anglicaanse clerici en intellectuelen tot het katholicisme. In de laatste fase - 1846, na de bekering van Newman, tot ca. 1950! - was er aan katholieke zijde een blijvende hoop op een massale bekering van anglicanen of zelfs een integratie van de anglicaanse in de rooms-katholieke kerk. De katholieken verkeerden zich echter volledig op de Oxford Movement: ze zagen enkel het bekeringsperspectief, terwijl voor inhoudelijke aspecten, zoals de reflecties op het bisschopsambt, de sociaal-maatschappelijke dimensie en de heropleving van anglicaanse religieuze instituten, weinig of geen belangstelling bestond. Een studie van de perceptie van de Oxford Movement leert dus ook veel over de rooms-katholieke kerk zelf.

Jan De Maeyer

Huisgezin, huiselijkheid en religie

Internationale workshop

Begin september 2008 was KADOC gastheer voor "Households of Faith: Domesticity and Religion". Na de Gentse sessie "Dieu changea de sexe" in januari was dit de tweede workshop binnen het ruimere kader van het FWO-project "Op zoek naar de goede katholieke M/V. Feminisering en masculiniteit in het katholicisme in België sinds de vroegmoderne tijd (ca. 1750-1950)", een gezamenlijk initiatief van MoSa (Moderniteit en Samenleving 1800-2000, K.U.Leuven), het Seminarie Hedendaagse Geschiedenis (U.Gent) en KADOC-K.U.Leuven. De internationale tweedaagse belichtte 'huisgezin', 'huiselijkheid' en 'religie' vanuit verschillende confessionele en nationale contexten. In de sessies werd niet alleen de versterkende en ook beklemmende werking van christelijke huiselijke idealen bestudeerd, maar ook de daaraan gekoppelde beeldspraak en constructies van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Bovendien kwam de invloed van de huiselijke sfeer en de familiekring op de vorming en bevestiging van die (christelijke) idealen aan bod en was er aandacht voor het beeld van de 'thuis' en de idealisering ervan. Een aantal sprekers ging nader in op het publieke 'potentieel' van de private sferen en bestudeerde hun openheid voor of het indringen van de visie van buitenstaanders, zoals de kerkelijke hiërarchie.

Zoals de eerste workshop, wilde ook "Households of Faith: Domesticity and Religion" de 'feminiseringsthese' herbekijken. In verschillende presentaties werd de klemtoon vooral gelegd op de compatibiliteit van mannelijkheid, huiselijkheid en religiositeit. Na een periode waarin de focus voornamelijk lag op de vrouw als 'engel in het huisgezin', is dat een

welkome heroriëntering van de aandacht. Een aantal sprekers ging ook kritisch in op de gescheiden sferen-ideologie. Zo was er bijvoorbeeld oog voor de publieke zijde van het familieleven en voor de mogelijkheden die aan vrouwen werden geboden om via religieus geïnspireerde initiatieven in meer publieke velden te handelen.

Vijf sessies

De discussiesessies werden in gang gezet door Alana Harris (University of Oxford). Haar bijdrage, met als wat verrassende toonzetter Tom Lehrers "The Vatican Rag", bood een verhelderende analyse van de verschuivende klemtonen in de ontwikkeling van het Jezusbeeld (en de toegankelijkheid daarvan) en een frisse blik op het gebruik van huiselijke beeldspraak in de beschrijving van de eucharistie. In de sessie "Gendering religion at home" gingen Bernhard Schneider (Universität Trier) en Matthieu Brejon de Lavergnée (Fondation Thiers, Institut de France-CNRS, Paris) nader in op de constructie van katholieke mannelijke idealen. De eerste spreker concentreerde zich in zijn analyse van Duitse gebedsboeken voornamelijk op de compatibiliteit van mannelijkheid en huiselijkheid, terwijl de tweede de constructie bestudeerde van het caritatieve ideaal van de *homme d'oeuvres* in het huisgezin en in het verenigingsleven.

De sessie, "A Family affair: private expressions of faith", zoomde in op de religieuze praktijken in de huiselijke kring. Tine Van Osselaer (K.U.Leuven) gaf in haar bijdrage over de introductiebeweging van het H. Hart in het interbellum aan hoe een familieceremonie en -vereniging meer publieke doelstellingen konden koesteren. In zijn bijdrage over de Arenberg-

familie maakte Bertrand Goujon (Universit   de Reims) duidelijk dat het religieuze leven in familiale kring een hoeksteen vormde in de ontwikkeling van een rooms-katholieke elite. Josephine Hoegaerts (K.U.Leuven) ten slotte illustreerde dat een studie van de rituelen en verhalen rond Sinterklaas kan leiden tot nieuwe inzichten over die tradities en hun samenwerking met constructies van mannelijkheid.

In de sessie "Transcendence and transgression of domestic boundaries" wijdde zowel Vincent Viaene (KADOC-K.U.Leuven) als Paula Kane (University of Pittsburgh) hun bijdrage aan gestigmatiseerde vrouwen. Daarbij kwam vooral de relatie tussen de huiselijke sfeer en de buitenwereld aan bod, zoals het bezoeken van de slaapkamers van die 'victim souls' door zowel leken als geestelijken. In de sessie "Imaging a home" illustreerde Jonathan Ebel (University of Illinois, Urbana-Champaign) hoe (Amerikaanse) ideaalbeelden over mannelijk-

heid en vrouwelijkheid en 'thuis' getransporteerd werden naar soldaten die op het Europese vasteland aan het vechten waren. Sofie de Caigny (Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, Antwerpen) ging nader in op de idealisering en het gebruik van de huiselijke ruimte door Belgische katholieke organisaties.

In de laatste sessie "Mothers, angels and apostles: women's domesticity and empowerment" kwam vooral het beeld van de moeder aan bod. Michael O'Sullivan (Marist College, Poughkeepsie, New York) toonde aan dat het interbellum een periode van continuïteit en verandering was voor de combinatie vrouwelijkheid, huiselijkheid en religiositeit. Magali della Sudda (Universit   de Lille) bestudeerde een conservatieve vrouwenbeweging die ook binnen het politieke veld 'vrouwelijke' taken ontwaarde en vrouwen mobiliseerde als de 'apostels van de twintigste eeuw'. Bruno Bethouart (Universit   du Littoral) ten slotte analyseerde de polemiek rond het ideaal van de vrouw aan de haard binnen christelijke vakbewegingen in Frankrijk.

*Illustratie: een gezin aan tafel, ca. 1960.
[Fotocollectie KVLV]*

Het gezin als minisamenleving

Het internationale kader van de bijdragen bleek niet alleen bijzonder verruimend, maar bracht tijdens de intense discussies ook verrassende gelijkenissen aan het licht. Meer specifiek was dat bijvoorbeeld het geval in de voorstelling van de familie als belangrijke nucleus. Het gezin bleek daarin niet enkel een bouwsteen voor het christelijke leven, maar tevens een eenheid waarop de samenleving in haar geheel werd geconstrueerd. Ook in de idealisering van de hiërarchische verhoudingen binnen families, als afspiegeling van een patriarchale, door God bestuurd samenleving, kwamen duidelijk internationale parallellen naar voren.

Meerdere bijdragen wezen op het blijvende belang dat werd gehecht aan de mannelijke betrokkenheid in het religieuze leven.

Een terugkerend thema was de rol van de vader als 'de priester van het huisgezin'. De vraag werd bijvoorbeeld gesteld in hoeverre het idee dat een vader moest deelnemen aan de religieuze opvoeding van zijn kinderen, verspreid was in vrouwenverenigingen. In de discussies en presentaties werd ook het belang van de materiële uitdrukking van vroomheid beklemtoond. Verschillende sprekers wezen op de (religieuze) geladenheid van architecturale onderdelen van het huis (de haard bij de Sint, het afgeplatte dak, dat in tegenstelling tot het traditionelere type niet meer naar de hemel reikt, private kapellen). Ze vormden een tastbare illustratie van de wisselwerking en de wederzijdse bevestiging van 'huiselijkheid' en 'religiositeit', tevens de kerngedachte en leidraad van deze meer dan geslaagde workshop.

Tine Van Osselaer

Processies in Vlaams-Brabant Publicatie en tentoonstelling

Processies lijken aan het begin van de eenentwintigste eeuw te behoren tot een ver katholiek verleden. Hun verhaal is echter niet afgerond. Alleen al in de provincie Vlaams-Brabant benaderde het aantal jaarlijkse processies in 2008 de kaap van de honderd. De nieuwe publicatie *Voetsporen van devotie* bundelt de resultaten van het studieproject 'Processies in Vlaams-Brabant, van 1750 tot heden'. Het werd door KADOC-K.U.Leuven uitgevoerd in opdracht van het provinciebestuur.

Na een inleidende typologie van het proces-siegebeuren omvat het eerste deel van de publicatie een algemene, toegankelijke geschiedenis van het processiegebeuren door de eeuwen heen, met bijzondere aandacht voor de regio's die vandaag deel uitmaken van Vlaams-Brabant. Het verhaal wordt rijk geïllustreerd met eigentijdse prenten en

vaantjes, foto's en affiches. In het tweede deel worden zeven actieve Vlaams-Brabantse processies voor het voetlicht gehaald. Tussen beide delen presenteert fotograaf Jan Locus zijn eigen kijk op de huidige Vlaams-Brabantse processies. Hij geeft niet louter een documentaire kijk op dit immateriële erfgoed. Zijn foto's getuigen van een persoonlijke blik van op de zijlijn (zie voorpagina). Als bijlage bij de publicatie wordt een kaart gevoegd met een inventaris van de vandaag (2007-2008) in Vlaams-Brabant actieve processies.

Voetsporen van devotie telt 160 p. en ca. 70 illustraties, waarvan vele in kleur. Het boek is verkrijgbaar bij de Provincie Vlaams-Brabant en in de gewone boekhandel.

De foto's van Jan Locus worden van 5 tot 11 december tentoongesteld in het Provinciehuis. Vanaf 2009 is de tentoonstelling te bezoeken op verschillende locaties in Vlaams-Brabant. Alle informatie vindt u op de website van de provincie en op die van KADOC.